

gyógyító: 1. gyógyítással foglalkozó falusi személy. Egyéb elnevezései: *bajos*, *javas*, *kuruzsló*, *látó*, *néző*, *orvos*. A 20. sz. közepéig a falvak orvosi ellátása nem volt kielégítő. Ha visszafelé haladunk az időben, egyre kevesebb a hivatásos orvosok száma; falvak elzárt kisközségeiben gyógyító specialisták végezték a betegek ápolását. Ezek tudásukat általában más idősebb, egy-két nemzedékkel öregebb, tapasztalt gyógyítóktól nyerték (sokszor családi hagyományként), tovább gyarapítva szerzett tapasztalataikat. – A gyógyítók között bizonyos specializálódás figyelhető meg. Így pl. a *kenőasszony* ok (*kenő*, *kente-fítélő*, *gyúrogató*) többféle kenést ismertek: száraz és nedves kenést vagy zsiradékkal, vagy forralt füvekkel simogatták, nyomták, gyúrták a fájós derekat, hátat. A *kenés* sokszor gyógyfüvekből készített fürdővel járt együtt, melyet a *fürösztőasszony* készített. A legtöbb faluban élt egy olyan ember vagy asszony, aki arról volt híres, hogy jól ismeri a füvek gyógyhatását (→ *füves*). Különleges kezűgyesség kellett a kificamodott (eltörött) végtagok helyreigazításához, ezt a *csontrakó* k végezték. Majd minden faluban élt *foghúzó*, aki kezdetleges eszközeivel a fájós fogakat távolította el. Ismeretes volt *vadszörstedő*, *mérő* (→ *mérés*), *ráimádkozó* (→ *ráolvasás*), *érvágó*, *öntő* (→ *öntés*) specialista is. A „szakosodás” régi keletű lehet; erre vallanak bizonyos terminusok igen régi említései (pl. *csontrakó*, *kenő*, 1522-ből). – A gyógyítót a régebbi szóhasználatban elsősorban a *javas* és a *néző* szóval illették. *Gyógyít* szavunk azonos töből származik a *javas* sal (jó = javít). A gyógyító elnevezésére használt *néző* kifejezés pedig a → boszorkányperekben többször is szerepelt a 15–17. sz.-ban. Az *orvos* kifejezés személynévként már 1211-ből ismeretes. A gyógyítók századunk harmincas-negyvenes éveiben még aktívan folytatták tevékenységüket. Többnyire ingyen gyógyítottak, legfeljebb természetben fizetett ajándékot fogadtak el. Voltak közöttük helyi jelentőségűek, másokhoz járásnyi körzetből is eljártak. – A gyógyító alakjához gazdag hiedelemanyag fűződik, amely sok esetben nehezen választható el a → tudós, → halottlátó, → táltos, → boszorkány hiedelemkörétől; gyakran a terminusok is keverednek. A hiedelmek egy része a gyógyító különleges származására vonatkozik: pl. harmadik vagy → hetedik gyerekként született, a táltoshoz hasonlóan foggal született stb.; más részük természetfeletti képességeire: rontani (→ rontás) és gyógyítani egyaránt képes. A gyógyítók e kettős arcát mutatják már a boszorkányperek is (Kolozsvár, 1565: „scientiam habeo sanandi vel dilacerandi”; Makó, 1728: „ő rontó és gyógyító is volt”). A tevékenységet is sok természetfeletti vonással övezi a néphit: a gyógyító érti a füvek beszédét; azért hasznos a keze, mert → Szent György napjának hajnalán fogott kígyó hájával kente meg; távolból is tud diagnózist adni; nem vállalta a gyógyítást, mert nála nagyobb hatalmú rontó személy okozta a bajt stb. (→ még: népi gyógyászat, → állatgyógyászat, → olejkár) – 2. gyógyító a mondában: A gyógyítóról szóló mondák a → hiedelemmondák tekintélyes részét alkotják. Legtöbbjük tipizálhatatlan élményelbeszélés, → memorat: X-et Y megrontja, megbetegszik, gyógyítóhoz fordul, aki a végtelen sok praktika (→ népi gyógyászat) valamelyikét alkalmazza, mire a beteg meggyógyul. A kevés számú → vándormondának minősíthető szövegtípus közül a legjellegzetesebbek: a) A beteget szekérre ültetve viszik a gyógyítóhoz. A lovak verejtékeznek, és csak nagy nehézségek árán (varázsló cselekmények után) indulnak el. Megérkezéskor a gyógyító csodálkozását fejezi ki: hogy tudtak eljönni, amikor a szekéren annyian ültek, még a küllőn is (ti. láthatatlan rossz lelkek). – b) A gazdasszony lábfejére a gyógyító orvosságot ad, amelyet éjfélkor malom kerekéhez kell verni, de aki ezt teszi, meghal. A szolgálólány vállalja. Láthatatlanul üldözi egy hang, majd álmában gyötri. Meghal. Fizetségét eltemetik vele, a gazdasszony meggyógyul. – c) A gyógyító elmondja, hogy miért keresték fel, mielőtt a tanácsot kérők egy szót szólnának. A gyógyító megmondja, hogy a beteg már meggyógyult, vagy tanácsot ad a gyógyulásra. Az *állatgyógyító* hoz is nagyobb számmal élményelbeszélések tartoznak. A legnépszerűbbek a tehén megrontásának gyógyítását mondják el. Némiképp kiválnak ezek közül a → veszettorvosokról szóló mondák. Mind az ember-, mind az állatgyógyítás mondái ismertek és népszerűek az egész nyelvterületen. – *Irod.* Ébner Sándor (Gönyey): A zselici rakók és öntőasszonyok (Ethn., 1931); Vajkai Aurél: Az ősi javasember (Ethn., 1938); Berde Károly: A magyar nép dermatológiája (Bp., 1940); Szücs Sándor: Javasok a Nagysárréten (Ethn., 1941); Vajkai Aurél: Népi orvoslás a Borsa völgyében (Kolozsvár, 1943); Balassa Iván: Karcsai mondák (UMNGy, XI., Bp., 1963); Oláh Andor: Egy orosházi kenőasszony tudománya (Szántó Kovács János Múz. Évkve, 1963–64, Orosháza, 1965); Grynaeus Tamás: Népi orvoslás (Tápé története és néprajza, Tápé, 1971).

Forrás: Gyógyító. Magyar néprajzi lexikon (2006) Arcanum Adatbázis Kft.
<https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-neprajzi-lexikon/ch11.html>